

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1167216/6

בבית הדין הרבני האזורי תל אביב יפו

לפני כבוד הדיינים:

הרב יצחק מרוה – אב"ד, הרב רפאל זאב גלב, הרב שמעון לביא

התובעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד יעקב בלס)

נגד

הנתבע: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד קרני שלר)

הנדון: חיוב כתובה במורד על אשתו ולא הוכיח טענותיו

פסק דין

בפני ביה"ד תביעת האשה לכתובתה.

הצדדים נישאו זה לזה כדמו"י מחודש יוני שנת 2015. מנישואין אלה נולדה הקטינה שכיום בת שלוש.

הצדדים התגרשו בפנינו ביום 14.07.19.

אקדמות מילין

התקיימו בפנינו מספר דיונים במכלול התביעות החל מחודש מרץ שנת 2018 כאשר כל צד פורש בפנינו את משנתו. תיקי התביעה כולם (למעט תיק הפחתת/ביטול מזונות) של האישה כשבכולם נתנו החלטות בהתאם. עתה עומדת בפנינו תביעת הכתובה בסך 555,000 ש"ח. על כך נסוב פסק דין זה.

טענת התובעת

התובעת טוענת כי הנתבע מרד בה ונמנע מלקיים עמה יחסי אישות. כל ניסיונותיה ליצור עמו מגע מיני עלו בתוהו. לדבריה הוא עזב את הבית מיוזמתו והותיר אותה בגפה עם הקטינה. הוא לא פנה אליה ולא הראה נכונות לשקם את היחסים ביניהם, משכך היא זכאית לכתובתה.

טענת הנתבע

הנתבע הודה בפנינו כי הוא זה שעזב את הבית בתאריך 10.03.18 אך לדבריו היה זה לבקשת התובעת. לדבריו אכן לא היו הרבה יחסי אישות ביניהם לאור התנהגות הנתבעת כלפיו שהיא הייתה מעירה לו על כל צד ושעל בכל עת ובכל שעה. לדבריו היחסים התדרדרו עד מאד עקב ה'ביקורת הבלתי פוסקת' של הנתבעת כלפיו.

באשר לטענה כי הוא מרד באשתו וסירב לקיים עמה 'יחסי אישות' - ציין הנתבע כי הוא אדם רגיש עד מאד ואין הוא מסוגל לגשת ישר לקיום היחסים, הוא חייב 'חום ואהבה', ולא הרגיש זאת מצידה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

גם בדיון החקירות מיום כ"ד באלול תשע"ט (24.09.19) חזר על כך הנתבע וביתר שאת (שורות 27-47 לפרוטוקול הדיון) באמרו:

- ש. הגעתם לד"ר ד' בגלל שלא היו יחסי אישות כשנה.
- ת. היו יחסי אישות אחת לשבועיים או אחד לשלושה שבועות, אם כי לא בתדירות גבוהה.
- ש. אני מפנה אותך לפרוטוקול מיום 19.11.18 שורה 66. בית הדין שאל אותך כמה זמן לא היה יחסי אישות, ואמרת "נכון שלא היו יחסי אישות שנה". אז איך אתה מסביר את זה.
- ת. היו יחסי אישות. אבל היה תקופה של מתחים בבית, היא רצתה לקיים יחסים מיד ואני גבר רומנטי וצריך אורה קודם, ואילו היא עשתה אורה של מתח והיו כעסים, הייתה מתקשרת לעבודה אם יצאתי ומתי אני כבר מגיע, וכשהייתי מגיע הביתה הייתה מבקרת אותי.
- ש. ד"ר ד' כותב שאתה נמנעת לקיים יחסי אישות עם האישה.
- ת. אני לא יכול לקיים יחסי אישות עם אישה שכל הזמן כועסת עליי.
- בית הדין: האם היא בקשה ממך לקיים יחסים ואתה סירבת.
- ת. היא בקשה, אבל אני לא יכולתי ישר לקיים איתה יחסי אישות הייתי צריך אורה קודם, וגם כשלמחרת בבוקר היא כועסת עליי.
- בית הדין: האם אתה רגיש יתר על המידה.
- ת. אולי אני רגיש קצת, אבל אני לא מסוגל לקיים איתה יחסים בלי הכנה קודם. שתהיה אורה טובה.
- ש. האם היא אמרה לך מילות אהבה.
- ת. היו מילות אהבה אבל זה לא מכל הלב.
- ש. באיזה תדירות אמרה לך.
- ת. אולי פעם בשבוע אני אוהבת אותך אתה חשוב לי. וזה שלחה לי בהודעה.
- ש. היא אמרה לך את גם בפניך.
- ת. לפעמים.

כמו כן בהמשך הדיון הנזכר חזר שוב על כך, שמחמת צעקותיה והערותיה הרבות זה הוריד לו את החשק לקיים איתה יחסי אישות.

לאור האמור טוען הנתבע שיש לדחות את תביעתה לאלתר לאור העובדה שהגירושיך הגיעו מחמתה.

חוו"ד יועץ נישואין

הצדדים פנו ליועץ זוגי בשם ד"ר ד'. הצדדים שהו בטיפול במספר פגישות במהלך מספר חודשים. במכתבו לבית הדין מיום 05.02.19 כתב ד"ר ד' כי האישה מתוסכלת מכך שהגבר לא נמשך אליה, ואף העלה שאחת המריבות ביניהם הייתה באמצע הלילה 'סביב העדר יחסי מין והתחמקות של א' משיחות עמוקות ביניהם'. עוד העלה שם כי הנתבע סיגל לעצמו 'התנהגות של בריחה ממגעם אינטימיים עם ש'.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מדבריו של היועץ עולה אפוא כי אין כאן רק 'העדר אווירה' או 'חמימות' בטרם יוכל הנתבע הרגיש לבצע בפועל את חובתו לאשתו, אלא שהיה כאן מצב יזום מצידו של הבעל המנסה ככל שניתן להתנער ממחויבותו זו ומתחמק כל העת אפילו לנהל שיחה עמוקה על הנושא עם אשת נעוריו.

טענת שלום בית

יש לציין כי במהלך הדיונים העלה הנתבע בפנינו כי הוא מעוניין בשלום בית ולדבריו הוא אף שלח את עורך דינו שיפנה לצד התובעת בעניין זה, אך הנתבעת הצהירה בפנינו כי הוא לא פנה אליה כלל ולא הראה נכונות כלשהי לשקם את היחסים ביניהם.

גם בית הדין אמר את דברו בעניין שברור שאם רצונו של הנתבע היה כן, הוא היה צריך לפנות ישירות ולחזור אחר אשת נעוריו ולא להסתפק בשליחת עורך דינו.

עוד יש לציין כי גם בא כוח הנתבע בעצמו טען בפנינו כי כבר בהיותם אצל היועץ ד"ר ד', הצדדים הגיעו להבנות שפניהם לגירושין ואין מקום לעשיית שלום בית, וכתוצאה מכך בקשה התובעת מהנתבע שיעזוב את הבית והוא נענה לבקשתה.

הצעת פשרה

לאחר שמיעת הצדדים בתאריך 24.09.19 הציע בית הדין הצעת פשרה הוגנת למדי לפיה הנתבע ישלם לתובעת סך 80,000 ש"ח בגין כתובתה ותוספתה, ובכך לסיים את ההליך טרם הגשת סיכומים וכתובת פסק דין.

לצערנו בתאריך 24.10.19 נתבשרנו על סירוב להצעתנו מצד הנתבע. משכך אין מנוס ממתן פסק דין.

קביעת רף התביעה

תוך כדי דיון (פרוטוקול הדיון מיום ח' אייר תשע"ט 13.05.19 שורות 108-11) בית הדין העלה הצעה שבמידה והבעל יסכים להתגרש מיידית כבקשת האישה אנו נעמיד את רף התביעה עד 180,000 ש"ח לכתובה.

אכן בפסק דין לגירושין שניתן ביום הדיון נפסק כדלהלן:

הצדדים מתדיינים לפנינו בתביעות האישה לגירושין ולכתובה בסך 555,555 ש"ח.

בית הדין מאשר את הסכמת הצדדים בדיון האחרון כדלהלן:

א. הצדדים יתגרשו בהסכמה.

ב. מועד לסידור גט נקבע לתאריך יא תמוז תשע"ט 14.7.19 באולם 209.

פרק הזמן עד לסידור הגט נועד למתן הזדמנות נוספת לבעל לרצות את אשתו לשלום בית.

ג. בכפוף לכך שהבעל לא יסרב לגט, הדיון בתביעת הכתובה ימשך לאחר מכן, ותקרת החיוב תוגבל לסך של 180 אלף ש"ח.

ד. במידה והבעל יסרב לתת את הגט עד לתאריך הנ"ל, הדיון שנקבע לתביעת הכתובה יהיה על מלוא סך הכתובה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לאור האמור ומאחר ובני הזוג התגרשו ללא עוררין וכפי שהוסכם, הרי שבפנינו תביעת הכתובה בסך 180,000 ש"ח בלבד.

סיכום טענות הצדדים

אין מחלוקת בין הצדדים כי נישואיהם של הצדדים עלו על סרטון והגיעו לדרך ללא מוצא. הוויכוח שבין הצדדים הוא על מי מוטלת האשמה. לדעת התובעת, הנתבע מרד בה ולא קיים עמה יחסי אישות תקופה ארוכה ואף נמנע מכל קשר מיני עמה (עובדה שהנתבע לא הכחיש למעט באורך התקופה של אי קיום היחסים ביניהם), ומשכך יש לחייבו בכתובתה. מנגד, לדברי הנתבע מצב זה נגרם כתוצאה ישירה מהתנהגותה של התובעת כלפיו בהערותיה ובביקורת המרובה שהייתה מטיחה לעברו בכל עת ובכל שעה. משכך נמצא לדבריו כי הגירושין לא ממנו יצאו אלא ממנה, וכפי שהגדיר זאת בפנינו בא כוחו (שורה 34 לפרוטוקול הדיון הנזכר): 'זה היה בהסכמה משותפת אך היא יזמה את זה'.

דיון והכרעה

התרשמות בית הדין

לאחר שמיעת הטענות של הצדדים ובאי כוחם, התרשמנו כי אין מנוס מגירושין, ואין ספק כי בפועל הבעל מרד באשתו. כך גם ברור כי הוא זה שעזב את הבית. אלא שלדבריו התובעת היא הגורם לכך וביוזמתה. הוא גם טען שבעבר הוא רצה שלום בית, אך מנגד הוא לא ראה בכך סתירה שהוא לא פנה אליה אישית בעניין במשך תקופה ארוכה.

הנתבע טען כנגד התובעת כי היא לא יצרה את הרקע החיובי ביניהם בטרם הם יקיימו יחסי אישות, והודה שהוא אדם רגיש יתר על המידה ועל אף היותו גבר הוא איננו יכול לגשת לדבר בלא שיווצר רקע מתאים של רוגע ושלווה – מה שלא היה בביתם לנוכח צעקותיה והביקורת וההערות שהיו מנת חלקו ממנה. משכך הוא תולה את המצב בהתנהגותה של התובעת.

אנו סבורים כי ניסיונו של הנתבע לתלות את ה'אשמה' שלא היו ביניהם יחסי אישות אך ורק על התובעת לא יצלח. זאת מכמה סיבות:

א. הנתבע לא הצליח להוכיח ולשכנע אותנו שאכן המצב בבית היה 'בלתי נסבל' ויצר 'ריאקציה' בממדים שכאלה שהוא לא היה מסוגל לקיים עם התובעת 'מצוות עונה'.

ב. הנתבע אף הצהיר בפנינו שעל אף טענתו הנזכרת, הוא שמע גם אמרות חיוביות מאשתו שכללו גם 'מילות אהבה ופיוס' בתדירות שכיחה למדי. לדבריו היא לא רק כתבה לו זאת אלא אף אמרה את הדברים ובפניו, אלא שטען שהוא לא ראה את הדברים נאמרים 'מתוך הלב'. בית הדין תמה כיצד הנתבע ידע לרדת לעומק ליבה של אשת נעוריו ולראות האם הדברים מגיעים 'מכל הלב' (כלשונו) או לא. אנו יודעים כי רק הבורא יתברך 'בוהן כליות ולב'. אנו סבורים כי יותר הגיוני לומר שהנתבע גמר אומר בליבו מסיבה זו או אחרת להתרחק מכל מגע עם אשת נעוריו, הוא לא היה מעוניין בה יותר מהסיבות השמורות עמו ולכן גם כשאוזניו שמעו ממנה מילות חום ואהבה כפי שתיאר בפנינו, הוא לא יחס להם כל משמעות שהרי 'הם לא נאמרו מכל הלב' לדבריו.

ג. זאת ועוד, גם ממכתבו של היועץ ד"ר ד' עולה בבירור שלא כגרסת הנתבע, שהרי צוטטו דבריו לעיל שהנתבע נמנע מכל מגע מיני עם התובעת והתחמק מכך כל העת. לדבריו הנתבע כלל 'לא נמשך' אל האישה וזה מה שגרם לתסכול אצל התובעת. ברור כי הגדרת היועץ איננה עולה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בקנה אחד עם דברי הנתבע שצוטטו לעיל "היה תקופה של מתחים בבית, היא רצתה לקיים יחסים מיד ואני גבר רומנטי וצריך אורה קודם". לדברי היועץ הנתבע ברח כל העת מכל קשר עם התובעת ואף נמנע מלשוחח עמה על הנושא. לא זו בלבד, אלא אף כשהיא מיוזמתה ניסתה מספר פעמים לדובב אותו לכך ולדבר עמה על ה'בעיה' הוא התחמק ממנה וסירב.

ד. יתירה מכך, קצת קשה לומר 'בלשון המעטה' שגבר רומנטי לא יימשך לאישה ובפרט כשהצהיר בפנינו שחלילה לא היה לו אף פעם בעיה במראה החיצוני של התובעת. להיפך, הוא נמשך אליה חיצונית. מעתה, אם הבעיה היא אך ורק ב'אווירה' וכפי שחזר וציין בפנינו, הרי שמוטלת החובה עליו לא פחות מאשר עליה ליצור 'אווירה טובה בבית'. מעניין עד מאד היכן נעלמה ה'רומנטיות' שדיבר עליה התובע? ! קל מאד להטיל את האשמה על הצד שכנגד ו'שלום עליך נפשי'.

ה. זאת ועוד, מעבר לאמור בית הדין עומד ותמה, גם אם נצא מנקודת הנחה שהנתבע דגן רגיש יתר על המידה והמצב היה 'קטסטרופלי' במיוחד (מה שלא הוכח כלל), היכן נעלמה אחריותו של התובע בניסיון לשנות את המצב, מדוע הוא לא בא כל העת בטענות גם אל עצמו באי יצירת אוירה שהוא אורח חיים נורמטיבי? מדוע הוא לא בא כל העת בטענות גם אל עצמו באי יצירת אוירה שהוא כה זקוק לה? מאד קשה לומר כי האשמה מוטלת אפוא על הצד השני ולו אין כל אשמה בכך – כשהוא יודע ש'יום רודף יום' והוא ממרה ברגל גסה את מחויבותו כלפי אשת נעוריו ועל אף הפצרותיה אליו בעניין הוא הפנה אליה את גבו.

ו. מובהר בזאת כי בית הדין איננו יכול לרדת לנבכי לבו ונפשו של התובע מדוע החליט לעשות כן ומה הביאו לכך. אך ברור גם ברור כי יש בפנינו 'מעשה מרידה' של בעל באשתו כשלטענתו הסיבה נעוצה אך ורק בהתנהגות האישה שלא יצרה אוירה טובה בבית. ברור גם ברור כי טענה זו איננה נראית אמינה כלל, ובפרט שהנתבע הודה בפנינו כי הוא כלל לא פנה אליה בעניין, ואף כשהיא פנתה אליו וניסתה לפתח שיחה סביב נקודה זו שהציקה לה עד מאד, הוא דחה אותה וניסה כל העת להתחמק מלשוחח בעניין. הדברים מדברים בעד עצמם.

בקשת שלום בית אינה כנה

לאור הדברים אנו סבורים כי בקשת הבעל במהלך הדיונים (בתחילתם) כי הוא מעוניין היה בשלום בית לא הייתה כנה כלל. משכך טענתו של הנתבע כי הגירושין יצאו מאת האישה איננה נכונה.

ברור כי אם הוא היה רוצה בכנות 'שלום בית' הרי שבמקום לעזוב את הבית הוא היה צריך 'להפוך את העולם' בכיוון זה ולא להכריז על 'פירוד' בפועל.

כמו כן, עצם העובדה שרוממות 'שלום בית' הייתה רק בפיו ולא במעשיו - וכפי שהודה בפנינו כי הוא לא פנה אליה כלל בעניין רק באמצעות בא כוחו – הרי שהיא מעידה כאלף עדים כי לא הייתה לו כוונה אמיתית לשלום בית.

מקורות הלכתיים

בקציר האומר נעבור לפן ההלכתי בנקודות הבאות:

א. ספק ממי יצאו הגירושין.

ב. חובת ההוכחה בתביעת כתובה.

ג. דין מורד באשתו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

- ד. גרימת האישה למריבות כעילה להפסד כתובה.
ה. סברת 'על דעת למישקל ולמיפק לא הקנה לה'.
ו. מסקנות ופסק דין

א. ספק ממי יצאו הגירושין

בבואנו לדון בחיוב הנתבע בכתובת אשתו, עלינו לברר תחילה בשל מי הסער הזה ועל כתפי מי יש להטיל את אשמת הגירושין.

הנה אין ספק בנידוננו כי הנתבעת היא זו שתבעה את הגירושין, והנתבע הוא זה שעזב את הבית.

הלכה ברורה היא שאין הבעל חייב בכתובת אשתו אם וכאשר היא זו שהביאה לסיום מערכת הנישואין, וכדברי הגמרא "דאדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב לה", וכהוראתם של רבותינו הראשונים רבינו חננאל (דפליג על ר"ת בזה אפילו לגבי מקרים שהוא חייב להוציאה וכמובא בתוס' ביבמות ס"ה: ד"ה "כי הא ודאי כפינן") והרי"ף ביבמות, והכרעת הרא"ש בתשובותיו (כלל מ"ג סימן ה') וכן משמע ברמב"ם (הלכות אישות פרק ט"ו הלכה י') שפסק כדברי הר"ח וכפי שפסק השו"ע באבן העזר סימן קנ"ד סעיף ו' גבי 'הבאה מחמת טענה' וזה לשונו:

"האישה שתובעת גט בטענה שאינה ראויה לבנות ממנו [...] וכופין אותו להוציא, ויתן מנה מאתים, אבל לא תוספת".

ועיין בביאור הגר"א ס"ק כ"ו שכתב:

"ויתן מנה וכו'. בתוס' הנ"ל כפר"ח ודלא כר"ת וכמו שפסק לעיל כמה פעמים כפירוש רבינו חננאל, דלאו בכל דברים תנאי כתובה ככתובה, וכמו שכתב הרא"ש בריש פרק אף על פי וכו' וכן כתבו הרי"ף ורא"ש ושאר פוסקים".

אם כן ברירא לן מילתא שכאשר האישה היא זו שתובעת גירושין, היא הפסידה את תוספת כתובתה. וכבר הארכתי בזה רבות בטעם וביאור הדברים בפסק דין אחר בבי"ד בחיפה (תיק 1061002/2 ובתיק 1065793/3) ואכמ"ל.

מעתה יש לברר טובא בנידוננו 'בשל מי הסער הזה', שהרי אם נצא מנקודת הנחה כי האישה היא זו שהביאה לגירושין שהרי היא התובעת את גיטה, הרי שהבעל פטור מלשלם את כתובתה ותוספתה, ודינה של תביעה זו להידחות.

והנה בדרך כלל חזינן שישנם שני פרמטרים ברורים כדי לקבוע מי הגורם והיוזם את הגירושין:

א. מי עזב את הבית.

ב. מי פתח תביעת גירושין ראשונה.

בדרך כלל מקובל להניח כי הצד שעזב את הבית והגיש תביעת גירושין הוא זה שגרם לפירוד. אך בנידוננו בעוד שהאישה היא זו שפתחה את תיק הגירושין, הבעל הוא זה שעזב את הבית. במצב שכזה כאשר לכאורה שני הפרמטרים סותרים זה את זה, עלינו להניח לכאורה שמי שעזב את הבית הוא זה שהחל בפירוד ובמרידה בצד השני, וכאשר התובעת דגן נוכחת לראות את אשר לפני וקראה היטב את המפה היא נאלצה לפתוח תיק לגירושין. אם כך הם פני הדברים, הרי שבמקרה זה לכאורה יש לחייבו בכתובתה – אלא אם כן הוא יוכיח שעזיבתו את הבית הייתה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מחמתה ומכוח מעשיה שאילצוהו לכך, ואם כן אין הוא נקרא מורד בה ואף הגירושין לא יצאו ממנו אלא ממנה והפסידה כתובתה.

ברם, מחובתו של הנתבע להוכיח ולאשש את גרסתו כי אכן ידה של האישה במעל, והיא בעקבות מעשיה או מחדליה, לא הותירה לו ברירה אלא לעזוב את הבית. אכן הנתבע טען בפנינו שהוא התבקש על ידי התובעת לעזוב את הבית, אך התובעת מכחישה זאת מכל וכל.

יתירה מזו. כשבית הדין שאל את הנתבע האם הוא שאל את האישה מדוע היא אומרת לו לעזוב את הבית (לדבריו), השיב הנתבע בלשון מתחמקת וכדלהלן:

”בית הדין לבעל: אתה אומר שעזבת את הבית במרץ. האם היה דיבור על זה קודם.

הבעל: היה התקשרות בינינו מה לעשות, ויום אחד התקשרה אליי ואמרה לי שאקח את הדברים שלי ואעזוב את הבית.

בית הדין: האם שאלת אותה למה.

הבעל: אם היא רוצה שאני אעזוב את הבית, אני לא אישאר בכוח.”

מפשטות דבריו של הנתבע אנו מסיקים שאין בכך ספק שהאישה לא גרשה אותו מהבית, ואף הוא לא אמר כן אלא שהיא בקשה ממנו זאת טלפונית. ייתכן שלאור 'ספ רגישותו הגבוה' של הנתבע – וכפי שלא אחת הוא הציג את עצמו כן בפנינו – הוא הבין שזה רצונה. אך ברור שגם לדבריו הוא אפילו לא ניסה להתווכח עמה, וזה עצמו מעורר סימני שאלה!

ממי יצאו הגירושין

והנה ידועים דברי הטור באבן העזר סימן קי"ח שקבע יסוד גדול שהמודד לגבי חיוב הכתובה איננו מצטמצם רק לגבי זהותו של התובע את הגירושין, אלא בעיקר מיהו זה שהגירושין יצאו הימנו, וזה לשונו:

”מי שהיא תובעת לבעלה לגרשה ויצאו הגירושין ממנה אין לה מן הדין לגבות זולתו וכו' ואם תבע הוא הגירושין אינו יכול לגרשה אלא לרצונה או לאחר שיפרע לה כל סכום כתובתה עיקר ונדוניא ותוספת.”

כוונת דבריו שתביעת הגירושין איננה 'סיבה' אלא 'סימן'. היינו שאין אנו מסתכלים רק על התוצאה המעשית בשטח מי פתח את תיק הגירושין או מי עזב את הבית, אלא על השורש והגורם שמחמתו יצאו הגירושין¹. אלא שבדרך כלל הצד התובע את הגירושין הוא זה ה'אשם' בפירוד,

¹ דוגמא לדבר מצינו בשו"ע אבן העזר (סימן קט"ו סעיף ד') לגבי אישה המקללת את בעלה בפניו שהדין הוא שיגרשנה והפסידה כתובתה. ובבאר היטב שם בס"ק י"ד הוסיף וכתב בזה הלשון: "ודווקא על מגן, אבל אם מכה לה או מצערה הרבה, אין אדם נתפס על צערו ואינה מפסדת כתובתה. מהרא"ם סימן נ"ג.", והרמ"א בסימן קנ"ד סעיף ג' הביא זאת להלכה, ויסוד הדברים מצינו בתשובה לרמב"ן (במיוחסות סימן ק"ב), והביאו כבר הבית יוסף באבן העזר בסוף סימן ע"ד, וזה לשונו: "שנשאל על בעל המכה את אשתו בכל יום עד שהוצרכה לצאת מביתו וללכת לבית אביה, והוא טוען שמקללתו בפניו, והיא מכחישתו. והשיב: אין לבעל להכות ולענות את אשתו, דלחיים ניתנה ולא לצער, ואם טען שהיא מקללתו בית דין חוקרים מהשכנים מי הגורם, ואם הוא מכה ומצער שלא כדין והיא בורחת - הדין עמה. זכר לדבר - הגר. ואם מקללתו חיים הדין עמו שהרי מן היוצאות שלא בכתובה היא". מבואר אם כן שאף על גב דאיירי במקללת את בעלה שהדין הוא שיוצאת שלא בכתובה, מכל מקום זהו רק כשמקללתו בחינם, אך אם התברר לבית הדין כי הבעל הכה אותה וציערה והוא הגורם לכך, בודאי שלא הפסידה כתובתה, וכפי שביאר הבאר היטב כי אין אדם נתפס על צערו. שוב חזינן שהמודד בהגדרת הדברים איננו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אך במפורש לא תמיד. ייתכן מקרה שבו האישה פתחה את תיק הגירושין ואף עזבה את הבית, ואף על פי כן לא הפסידה את כתובתה, אם וכאשר בית הדין משוכנע כי הבעל הוא זה שהביא אותה למצב זה והגירושין יצאו ממנו' כהגדרת הטור.

עקרון זה עולה גם מדבריו המפורסמים של התשב"ץ (ח"ב סימן ה'): :

"עוד שאלת: אישה שבעלה מצער אותה הרבה, עד שמרוב הצער היא מואסת אותו, והכל יודעים בו שהוא אדם קשה הרבה, והיא אינה יכולה לסבול אותו לרוב הקטטות והמריבות, וגם שהוא מרעיבה עד שהיא שנאה את החיים, והיא אינה יכולה לבא לבית דין, מפני שאחד מבעלי ההוראה הפחידה, שאם תשאל כתובתה בבית דין שתפסיד אותה. הודיענו מהו הדין בזה.

תשובה: קרוב הדבר בזה שיוציא וייתן כתובה, דקיימא לן לחיים ניתנה ולא לצער".

נמצאנו למדים שהאחראי והיוזם של הליך הפירוד וסיום הקשר, אינו יכול לזכות בהישגים כלכליים בכך ש"אילץ" או "הוביל" את הצד השני להיפרד או לדרוש את הפירוד.

והנה, מאחר וקבענו שאין להביט רק על התוצאה אלא על השורש, אם כן בנידוננו נמי יש להעמיק יותר ולבדוק את טענת הנתבע דנן שעקב מעשיה ומחדליה של התובעת הגיעו עד הלום, ומעתה ניתן אולי לומר שה'גירושין יצאו ממנה'.

לאור הסתירה שבין גרסאות הצדדים, לכאורה היה מקום לומר שיש בפנינו ספק מהותי על מי להטיל את האשמה בגירושין על התובעת או הנתבע, ופסק הדין בתביעת הכתובה יהיה תלוי בתשובה לשאלה זו. האם ניתן להניח שהגירושין יצאו מאת הבעל כטענת האישה, שהרי הוא זה שמרד בה ואף עזב את הבית, או שמא נקבל את עמדתו של הנתבע שהאישה מיררה את חייו, העירה לו על כל צד ושעל והעכירה את האווירה בבית באופן תדיר והיא זו שגרמה למצב העגום שביניהם שהוא נמנע (כמעט לחלוטין) מקיום יחסי אישות עמה, ושסופו היה בעזיבתו את הבית. לדבריו היא זו שבעצם הביאה את הכורת על נישואי הצדדים ויש להפסידה כתובתה.

אשר על כן עלינו לדון מי נחשב 'המוחזק' בתביעת כתובה, ועל מי מוטלת חובת ההוכחה.

ב. חובת ההוכחה בתביעת כתובה

המוחזק - 'חזקת חיוב' והשלכותיה

הנה אמרו חז"ל (ב"ק מו.) זה כלל גדול בדין - 'המוציא מחברו עליו הראיה'. מעתה יש לעיין מי נחשב ה'מוחזק' בכל תביעת כתובה ועל מי מוטלת חובת ההוכחה לדבריו.

צדדי הספק הינם כיצד יש להתייחס למקרה זה, האם נימא שהבעל נחשב ל'מוחזק' בממונו, ואם כן כל עוד שלא הוכח מעל לכל ספק טענת האישה שהבעל מרד בה, הרי שמספק היא מפסידה את כתובתה שהרי היא זו שבאה להוציא ממון מהבעל המוחזק, והמוציא מחברו עליו הראיה. מאידך ייתכן לומר, שהאישה נחשבת 'מוחזקת' לנוכח שטר הכתובה הנמצא תחת ידה בו הבעל

מה ארע בשטח בשורה האחרונה, אלא מהו המניע והגורם לפעולה האחרונה שנעשתה בשטח, ועל בסיס זה בלבד נקבע הדין.

ויעויין עוד בזה בפד"ר חלק ח' עמוד 111 שהשתמשו ביסוד זה גם לגבי אישה שהוציאה על בעלה שם רע, דהיכא שבעלה עינה אותה ומירר את חייה, אין אנו דנים אותה על כך, כי מסתכלים על השורש ולא רק על התוצאה. והם הם הדברים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

התחייב לה, ואיכא 'חזקת החיוב' שיש לבעל ליתן הכתובה לאשתו. מעתה כל שלא הוכח והתברר בפנינו באופן ברור כי 'הגירושין ממנה באו', לא נוכל לפטור את הבעל מחיובו הברור בכתובה אשתו, ומספק בית הדין יחייבו בתשלום הכתובה שהרי כלל נקוט בדינו שאין ספק (פטורו של הבעל) מוציא מידי ודאי (חיובו של הבעל בכתובה אשתו).

גם בנידון זה הארכתני בפס"ד הנזכר בחיפה, ומאחר והדברים רלוונטיים אף לנידונו נחזור על עיקרי הדברים בקצרה ממש.

מצינו בזה מחלוקת הפוסקים שעיקרה ושורשה עוד בראשונים.

המרדכי ביבמות (בפרק הבא על יבמתו אות נב) כתב שהאישה היא זו המוחזקת בכתובה. הנידון שם היה בספק מי מבין בני הזוג אשם בכך שלא זכו לפרי בטן. המרדכי שנה דבריו בזה בקידושין (אות נב) ואף שילש דבריו בזה (בהלכות נידה דף א' טור ב') לגבי 'רואה דם מחמת תשמיש' וכתב שם בשם הראב"ה וזה לשונו:

"ועוד מספק לא תפסיד כתובה דקיי"ל כבית שמאי דאמרינן שטר העומד להיגבות כגבוי"².

בשו"ת מהרש"ם (חלק ג' סימן שנג) הביא ראשונים נוספים מלבד המרדכי והראב"ה הנ"ל הסוברים כן. הרא"ש (בבבא בתרא פרק ט' סוף סימן ג') מסיק כן לדינא וכן המהר"י קולון (שורש צב), וכן הב"ח באבן העזר (סימן ט') והברכי יוסף (בחו"מ סימן יב סעיף טו) הסיקו לדינא כי האישה נחשבת למוחזקת בכתובה ואיננה מפסידה מספק. וכן כתב הרב "שמש ומגן" (חלק ב' חלק אבן העזר סימן כה וחלק ג' אבן העזר סימן א') ובאוצר הפוסקים (סימן עז עמוד יב) ואכמ"ל.

מאידך ידועים דברי הבית שמואל (באבן העזר סימן ט' ס"ק ד') שדחה שיטה זו ותמה עליה שהרי הסוברים ש'שטר העומד להיגבות כגבוי דמי' הם בית שמאי וקיי"ל דהלכה כבית הלל ולא כבית שמאי³.

גם בשו"ת מהרי"ט (חלק א' סימן קיט) מסיק לדינא דלא כהב"ח, מאחר וקיי"ל כבית הלל ולא כבית שמאי, וזה לשונו שם:

"ודבר פשוט הוא דמאחר דקיי"ל כבית הלל בפרק ארוסה דשטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי כדתנן מתו בעליהם עד שלא שתו בית הלל אומרים לא שותות ולא נוטלות כתובה דמספיקא לא גביא, אף כאן מספיקא לא גביא, אלא שראיתי בהגהות אשר"י שכתב שרבינו ברוך מארץ יון כתב דמספיקא לא מפסדא כתובתה, ודבר תימה הוא דבכל דוכתא אמרינן המוציא מחברו עליו הראיה [...] ואפשר לומר שדעת הרב רבינו ברוך ז"ל דהכא כיון דמטענת מחילה קאתי והיורשים אינם יודעים בדידה שמחלה, כיון דמספיקא ליה לתלמודא דהא הוה ליה כאומר הלוייתי ואיני יודע שפרעתוך דקיימא לן בשלהי קמא דחייב לשלם, דברי ושמא ברי עדיף, כיון שהוא מודה שחייב לה כתובה מקודם אלא שמסתפק במחילתה, ולא דמי לסוטה דפליגי בית שמאי ובית הלל דאם איתא שזינתה אין לה כתובה מעיקרא, ועוד כיון שנכנסה לבית

² הגמרא במסכת סוטה דף כ"ה.

³ לעיל הבאנו את המרדכי שכתב להדיא שהלכה כבית שמאי. ובאמת שלפי"ז לכאור' יש להתייחס לכתובה הנמצאת בידי האישה ככל שטר חוב גמור מדאורייתא לכל דבר ועיקר. אך כאמור הב"ח דוחה את הב"ח וזה לשונו שם: "וב"ח כתב דהיא מוחזקת כיון דהכתובה בידיה אמרינן שטר העומד לגבוי כגבוי דמי תמוה דהא ב"ש ס"ל כן ולית הלכת' כוותיה. שוב ראיתי קושיא זו בתשובת שער אפרים דף מ"ז". עיין בהערה הבאה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הסתר תו לא מצי למטען 'ברי', כדכתבו שם התוספות על ענין אחר שהכתוב עשאה לספק כודאי".

הרי שהמהרי"ט מסיק שאף לדעת רבינו ברוך שהאישה נחשבת למוחזקת ומספק איננה מפסידה כתובתה, היינו רק כאשר יש ספק האם האישה מחלה על כתובתה, מה שאין כן היכא שיש ספק בעצם חיוב הכתובה מעיקרא וכגון בסוטה דחיישינן שמא זינתה, דבזה אמרינן שמספק הפסידה את כתובתה ולא אמרינן בזה 'שטר העומד להיגבות כגבוי דמי' דקיי"ל כבית הלל ודלא כבית שמאי.

ובאמת שנחלקו בזה לדינא הבית שמואל' וה'בית מאיר'.

הנה פסק הרמ"א (באבן העזר סימן קנד סעיף א') כשיטת הרמ"ה, שאישה שידעה במומים גדולים של בעלה קודם שנשאת אינה יכולה לכופף את בעלה לגרשה דאמרינן דסברה וקיבלה.

וכתב עליו הבית שמואל' (שם בס"ק ב') דלכמה פוסקים הסוברים שאפילו הייתה יודעת בהם טרם הנישואין, אף על פי כן יכולה עתה לומר סבורה הייתי שאני יכולה לקבל ועכשיו אני יכולה לקבל⁴. לדינא העלה שם הבית שמואל שאפילו לרמ"א הנ"ל הסובר שאין כופין אותו להוציאה דסברה וקיבלה, מכל מקום אם אינה רוצה לדור עמו, רשאית, ולא תיחשב כמורדת בבעלה ולא הפסידה כתובתה. טעם הדבר שיכולה לומר 'קים לי' כהני פוסקים, שאני יכולה לומר 'סבורה הייתי שאוכל לקבל'.

לאור דבריו שהאישה יכולה לטעון 'קים לי' ולא תיחשב כמורדת נמצא שלדעת הבית שמואל האישה נחשבת למוחזקת בכתובתה⁵.

מאידך, ה"בית מאיר" (שם ס"א והביאו הפתחי תשובה שם בס"ק ג') תמה על הבית שמואל וכתב דהבעל הוא המוחזק ואם כן הוא זה שיכול לומר 'קים לי' ולא האישה, עיין שם בדבריו.

לאור מחלוקת הפוסקים מי נקרא 'מוחזק' בעניין הכתובה, הרי שגם בנידוננו - כשלכל אחד מהם ישנם טענות המצדיקות את מעשיו ומבקשים לשכנע את בית הדין כי הגירושין יצאו מהצד שכנגד, אך אין הוכחה חד משמעית למי מהצדדים, להוכיח את גרסתו - לכאורה באנו למחלוקת זו, שלדעת המרדכי, הראבי"ה, הרא"ש המהרי"ק, הב"ח, הבית שמואל, השמש ומגן' ועוד, שהאישה נחשבת למוחזקת בשטר הכתובה מחמת 'חזקת החיוב', הרי שבמקרה דנן נחייב את הבעל בכתובת אשתו ובתוספתה, מה שאין כן לדעת המהרי"ט הבית מאיר ועוד, שהבעל הוא ה'מוחזק' ואם כן מספק לא נחייב אותו בכתובה.

בס"ד מצאתי בפד"ר חלק ג' (עמוד 161) בפסק דין מבית הדין הגדול (לרבנים הגאונים בן מנחם, הדס, וזילטי זצ"ל), שדנו באישה שהיא ספק מורדת האם יש להפסידה כתובתה מספק כיון שהבעל 'מוחזק' או דלמא לא, והביאו שם את דברי 'נתיבות משפט' על רבינו ירוחם ב'מישרים' (נתיב כג).

⁴ שיטת הרשב"א שכל מה שחכמים חלקו על ר"מ זהו רק בגוונא שהוא התנה עמה מפורש על כך שהיא מודעת למומיו ומסכימה להינשא לו על דעת כן. משא"כ היכא שלא התנה עמה על כך קודם הנישואין, שבזה סוברים חכמים שאע"ג שידעה מכך טרם הנישואין אף על פי כן יכולה לאחר מיכן לטעון סברתי שאני יכולה לקבל זאת.

⁵ לכאורה צע"ג בדברי הב"ש הסותר עצמו מיניה וביה, שכאן כתב כי האישה מוחזקת בכתובתה, ומאידך בסימן ט' בס"ק ד' (הבאנו לעיל דבריו) הסיק דלא כהמרדכי, ושקיי"ל כב"ה וללא כב"ש ול"א שטר העומד להיגבות כגבוי דמי. ואולי אפשר דאף על פי כן ס"ל לב"ש שהאישה נחשבת למוחזקת אך לא מחמת דברי בית שמאי שנחשב כגבוי בידה, אלא מחמת 'חזקת חיוב' שקיימת. וזה גם לדעת בית הלל דפליגי שם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

גבי פלוגתא דרבוותא האם הבעל יכול לכוף את האישה לגור איתו במקומו, דכיון שהבעל 'מוחזק' ויכול לומר 'קים לי' ולא אפרע כתובתה, וכתב שם וזה לשונו:

"ואפשר עוד שאפילו לא תפסה, מכל מקום כיון שכתובתה שחייב לה הוא ודאי והפסד כתובתה הוא ספק, אין ספק מוציא מידי ודאי, וזה מקצוע גדול הוא וצריך לפנים".

מבואר שם בפסק הדין שהבית שמואל הסובר שהאישה היא המוחזקת בכתובה ולא הבעל, אזיל בשיטת נתיבות המשפט הנזכר הסובר שאזלינן בחר 'חזקת החיוב', ומאחר שהוא חייב לה בודאי והפסד הכתובה מוטל בספק, אמרינן בזה שאין ספק מוציא מידי ודאי.

ספק מציאותי לעומת ספק דיני

בהמשך הדברים הסיקו שם לדינא, שאף לדעת הבית מאיר הנ"ל דפליג על הבית שמואל וס"ל שהבעל חשיב המוחזק, מכל מקום זהו רק ב'ספיקא דדינא' כגון התם שהספק האם נחשבת כמורדת והבעל טוען בודאי שהיא מורדת. מה שאין כן היכא שיש בפנינו 'ספק מציאותי' בקביעת העובדות בשטח, כאן יודה ה'בית מאיר' לשיטת הבית שמואל ונתיבות המשפט שמספק האישה לא תפסיד את כתובתה, וייחשב הדבר כאומר 'הלוייתי ואיני יודע אם פרעתיך' שחייב⁶.

משכך עולה שבנידונו שיש ספק מציאותי האם נתעורר פטור על הבעל השומט את חיובו בכתובת אשתו זה מכבר לאור גירסתו של הנתבע שמרידתו בנתבעת הינה כתוצאה מהתנהגותה כלפיו - יש לומר כי כל עוד שאין בירור מוחלט על פטור זה, איכא בפנינו 'חזקת חיוב' ויש לחייבו בתשלום הכתובה, אף לשיטת המהרי"ט והבית מאיר הנ"ל (הסוכרים שבדרך כלל הבעל מוחזק בכתובה), ואף לשיטת הט"ז ודעימיה ייחשב הדבר כ'איני יודע אם פרעתי' וחייב, מאחר ואין בפנינו ספק דיני, אלא יש כאן ספק מציאותי האם לקרותו 'מורד מתשמיש' לאור טענתו כי כל מה שמנע עצמו מלקיים מצוות עונה עם אשתו זה היה עקב מעשיה והתנהגותה כלפיו שהעכירה את האווירה בביתם.

וכבר העלנו לעיל שגרסת הנתבע לתלות הכול בהתנהגותה של התובעת כלפיו, אינה יכולה להתקבל, שהרי לא רק שהוא לא הוכיח את טענתו, אלא גרסתו גם איננה נראית אמינה במיוחד, ומאידך, לנגד עינינו יש מציאות של בעל שמרד באשתו על כל המשתמע מכך.

לאור הדברים עולה, שמאחר וכאמור נטל הראיה מוטל על כתפי הנתבע, והלה לא הצליח לאשש את גרסתו שהתובעת אשמה בכל מה שהתרחש והיא הגורם למרידתו בה, ושיש סיבה להפסיד לאישה את כתובתה כי הגירושין יצאו הימנה, לכן אין אפשרות להתבסס על טענתו ולפוטרו מכתובתה. קל וחומר בנידונו שכפי שביארנו לעיל ישנם כמה סיבות והוכחות שאין לקבל את גרסת הנתבע ולהטיל את האשמה אך ורק לפתחי התובעת. משכך אנו לא נוכל לפטור את הבעל מתשלום הכתובה.

ג. דין מורד באשתו

העלנו לעיל כי בנידונו אין ספק כי הנתבע סירב לקיים עם התובעת יחסי אישות.

⁶ הדברים עולים ממש בקנה אחד עם מה שכתבתי בפסק דין הנזכר (בחיפה בתיק 1065793/3) בדעת הט"ז ודעימיה גבי דין האומר 'הלוייתי ואיני יודע אם פרעתיך', וכפי שהוכחנו כן מדברי הרשב"א בגיטין וביאורו של הקצוה"ח בדברים. עיי"ש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

על פניו במעשהו זה 'זוכה' הוא בדין להיקרא 'מורד'

הלכה פסוקה היא בשולחן ערוך אבן העזר סימן ע"ז סעיף א' וזה לשונו:

"המורד על אשתו ואמר הריני זן ומפרנס, אבל איני בא עליה מפני שנאתיה, מוסיפין לה על כתובתה משקל ל"ו שעורים של כסף בכל שבוע, וישב ולא ישמש כל זמן שתרצה היא לישיב ואף על פי שכתובתה הולכת ונוספת, הרי הוא עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא יגרע" (שמות כא, י). ואם היא רוצה, כופין אותו מיד להוציא וליתן כתובה" עכ"ל.

בנידונו אין ויכוח כי אי קיום יחסי אישות בין הצדדים היה ביוזמתו של הבעל. הדברים עולים מחור"ד של היועץ שהצדדים הלכו אליו, וכן מדבריו של הנתבע עצמו בפנינו. אלא בעוד שהתובעת טענה בנחרצות כי הוא לא קיים עמה יחסי אישות למעלה משנה, ואף נמנע מכל מגע מיני עמה, הרי שהנתבע סתר עצמו מיניה וביה. מחד הוא טען בפנינו כי הוא לא קיים עמה יחסי אישות למעלה משנה, ומאידך טען בפנינו (שתי גירסאותיו צוטטו בפרוטוקול הדיון והוכחו לעיל) כי אמנם הוא מיעט בכך אך ציין שהוא כן קיים את חובתו עמה פעם בשבועיים שלש. היינו שהוא הוריד רק את ה'מינון' אך לא מרד בה טוטאלית.

אין ספק בכך כי גרסתו של הבעל מפוקפקת ואיננה סדורה וכפי שכבר צוין. אך מלבד זאת גם לשיטתו עדיין מורד ייקרא כל עוד איננו מקיים את חובתו מדאורייתא כלפי אשת נעוריו. אין למי מבני הזוג לגיטימציה 'לשחק' עם בן זוגו בתחום זה כפי שעולה בראשו – גם אם הוא חושב שהוא צודק. בשביל זה יש בית דין. משכך, מאחר והנתבע הודה בפנינו שהוא מרד בה, עליו לשאת בתוצאות על כל המשתמע מכך.

לאור הדברים שהעלנו, שבפועל הוא מרד בתחילה ולא היא בו, אלא שלדבריו הייתה לו סיבה מוצדקת לכך, אך כאמור כל עוד שלא הוכיח סיבה מוצדקת למרידתו, הרי שיש לחייבו בכתובתה.

ד. גרימת האישה למריבות כעילה להפסד כתובה

הנה בנידונו טוען הנתבע כי יש לפוטרו מכתובת אשתו לאור דבריו כי האישה היא זו שגרמה כל העת לאווירה לא טובה בבית, למריבות והערות כלפיו שגרמו לו להתרחק הימנה ואף למרוד בה.

כבר הובהר לעיל כי לאור מרידתו של הנתבע בתובעת, ברור כי נטל חובת ההוכחה מוטל על שכמו, וכל עוד שלא עשה כן יש לחייבו בכתובתה מדין 'מורד באשתו' וכמו כן הגירושין יצאו ממנו לאור עזיבתו את הבית.

מעבר לאמור יש להוסיף ולומר, שאף אם נצא מנקודת הנחה שגרסתו של הנתבע צודקת, והתובעת היא זו שגרמה לו לעזוב את הבית, אף על פי כן יש קושי להפסידה כתובתה מחמת כך.

בפסק דין אחר שכתבתי בבית הדין בחיפה (תיק 1066824/4) הארכתי בנושא זה האם גרימת מריבות בבית על ידי האישה הוי כעילה להפסד כתובה.

מאחר והדברים קשורים גם לנידונו מצאתי לנכון להביאם בקצרה.

פעמים רבות תוך כדי דיון עולות טענות הדדיות על התנהגות לא הולמת של הצד השני, גרימת מריבות וקטטות, ולעיתים הבעל הנתבע לשלם את הכתובה מצליח להרים נטל הראיה שאשתו רבה עמו ללא הפסק וצועקת ללא הרף, או שהאישה התובעת הודתה כי ידה במעל והיא זו הגורמת למריבות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

חשוב להבהיר כי אין בעובדה זו כדי לתלות את קולר הגירושין בצווארה ולהפסידה כתובתה. ייתכן עד מאד כי אכן היא זו ש'מלבה את האש' ורבה עמו כל העת, וכל יועץ נישואין מתחיל יוציא החלטה תחת ידו שבני זוג אלה צריכים להתגרש מיידית, הוא 'חיובי' והיא 'שלילי' וכל העת יש 'קצר' ביניהם, אך עדיין ועל אף חוות דעת שכזו, נראה שאין בה כדי להשליך להפסד כתובת האישה ותוספתה.

הראיה הטובה לכך היא דין 'אישה רעה' המופיע בגמרא.

בסוגיה ביבמות (ס"ג:) נאמר:

"אמר רבא אישה רעה מצווה לגרשה דכתיב גרש לך ויצא מדון וישבות דין וקלון" (משלי כ"ב י').

בגמרא שם חזינן שנחלקו אביי ורבא בהגדרת 'אישה רעה' מהי. לדעת אביי היינו שהאישה מקללתו ועל אף שדואגת למזון עבורו, היא מנצלת את הזמן בינתיים ומחרפת ומגדפת אותו כדי לצערו. רבא לעומתו מגדיר את האישה הרעה שעל אף דאגתה למזון עבורו היא איננה מסיבה לאכל עמו ומצערתו. בהמשך הוא מגדירה כ'יום סגריר', עיי"ש בגמרא.

ויעדיין בדברי ה'ערוך לנר' שביאר בטוב טעם ודעת את מחלוקתם של אביי ורבא. לדבריו, אביי סבור כי 'אישה רעה' הינה רק באופן שעושה ופועלת כנגד בעלה בפועל, ומצערתו ב'קום ועשה' ולא רק ב'שב ואל תעשה', ולכן נקט דוגמא שמחרפת ומגדפת אותו. רבא לעומתו מחמיר וסובר שאישה יכולה 'לזכות' ב'תואר הנכסף' אף בלא עשייה כלשהי בפועל שמביישתו ומקללתו, אלא גם אם היא פוגעת בו ב'שב ואל תעשה' וכגון "מהדרא לו גבא" שמפנה לו את הגב. זלזול זה יש בו כדי להגדירה כ'אישה רעה'⁷.

בהמשך הסוגיה שם דורשת הגמרא:

"נתנני ה' בידי לא אוכל קום" (איכה פ"א פסוק יד) - אמר רב חסדא אמר מר עוקבא בר חייא, זו אישה רעה וכתובתה מרובה".

מבואר בגמרא שבעל המגרש את אשתו הרעה, הריהו חייב בכתובתה ובתוספתה.

לכאורה יש לדון האם בשני המימרות מדובר על אותה 'אישה רעה' או שמא שונות הן השתיים?

הנה מפורסמים בזה דברי התשב"ץ ב'חוט משולש' (טור א' סימן נד) שאותה אישה רעה הנזכרת, איננה אישה רעה לשמים דאם לא כן הוא יכול לגרשה מיד ואף להפסידה כתובתה. אלא מדובר כאן באישה הרעה לבעלה ולא לשמים. היינו שלמרות שאישה זו הולכת בדרך ישרה וידועה כאדם ישר והגון האהוב על הבריות, אף על פי כן ומבלי לקבוע מי האשם מביניהם, מציאות היא כי היא ובעלה 'אינם משדרים על אותו גל'. אותו אדם לא זכה שאשתו תהיה 'עזר כנגדו' אלא נגדו ממש, וכדברי הגמרא (ביבמות שם בעמוד א') על הפסוק "אעשה לו עזר כנגדו", "זכה - נעשית לו עזר, לא זכה - כנגדו". היינו שמעשים בכל יום שאישה יכולה להיות טובה והגונה לשמיים אך רעה עד מאד לבעלה. זה לשון 'חוט המשולש' שם:

"בודאי דהאי אישה רעה דקאמרי רבנן ז"ל לאו רעה בעיני שמים היא בעובדין דלאו כדאורייתא דאי הכי הוה, יכול גברא למיפטר אף על גב דלא אית לה כתובה [...] דריעותא דאית בה היינו ריעותא עם בעלה דלא מותבא ליה

⁷ אכמ"ל בזה. לדבריו עולה שלפי רבא יש נפק"מ בין 'אשת מדנים' שהיא רבה עם בעלה בקול רם, לבין 'אישה רעה' שהיא נמנעת מלהרים את קולה על בעלה בקום ועשה, אך מזלזלת בו ומפנה לו את גבה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אדעתיה, ועובדין דידה לא אינן כרעותיה. ואישה רעה דאמרי רבנן מצוה לגרשה היינו רעה בעיני שמים [...] אבל אי אינתתא דא אזלא באורחין דאורייתא, אף על גב דהיא רעה לגבי בעלה [...] עליו נאמר נתנני ה' וכו' ולא אית לזו לבי דינא רשותא למיכרחא למיפק בלא כתובה". עכ"ל.

מבואר אם כן שמדובר כאן בשתי נשים שונות לחלוטין. ישנה אישה 'רעה לשמים' שיש מצווה לגרשה ומפסדת כתובתה, ולעומתה ישנה אישה 'רעה לבעלה' שאין מצווה לגרשה ואיננה מפסדת כתובתה. ייתכן שאולי כדאי לו להסיק מסקנות אלה ואחרות ולגרשה ולפתוח 'דף חדש' בחייו, אך מצווה אין לו, וכמו כן הוא יהיה חייב לקחת בחשבון שהוא חייב בכתובתה וכפי שהמשיל זאת רב חסדא על הפסוק הנזכר.

מצינו אם כן שלא תמיד 'צעקות בבית' - על אף שמגיעות מצדה של האישה - יש בהם כדי להפסידה כתובתה. כמוכן שצריך לדון בכל מקרה ומקרה לגופו.

ראיה נוספת לכך יש להביא מדברי התוס' בגיטין (מח: דב"ה וכתובת), עיין שם⁸.

לענ"ד הדברים מדויקים אף מלשון השולחן ערוך באבן העזר סימן קי"ט סעיף ד' שפסק וזה לשונו:

"אישה רעה בדעותיה, ושאינה צנועה כבנות ישראל הכשרות, מצוה לגרשה".

בדווקא הוסיף מרן את המילה 'בדעותיה' ולא בכדי, שאז היא נקראת 'רעה לשמיים' כדאמרינן, ורק אז מצווה לגרשה⁹ ופטור מכתובתה. יעויין שם בדברי הח"מ בס"ק ד' שאירי בעוברת על דת יהודית, אך בלא זה משמע שחייב בכתובתה, וכן עולה מדברי הט"ז שם בס"ק ז', וכדברינו לעיל.

תבנא לדינא. יסוד גדול למדנו מכאן, שלא כל מריבות וקטטות בין בני זוג מהווים עילה להפסיד כתובה אף אם יתברר שלאישה חלק נכבד בדבר, כל עוד שלא יוכח שהיא בגדר 'אישה רעה לשמיים' אנו לא נפסיד את כתובתה בלא עילה מן העילות שבסימן ע"ז. אכן ייתכן ש'מזגה' של האישה ו'מזגו' של האיש אינם עולים בקנה אחד וכל אימת שהם נפגשים יש 'קצר', אף אם בית הדין יסיק כאמור שהאישה היא זו שאיננה יכולה 'ליישר קר' עם מזגו של הבעל, היא לא תפסיד את כתובתה.

משכך בנידוננו, אף אם הבעל היה מצליח להרים את נטל הראיה (מה שלא נעשה כאמור) ולהוכיח שהתובעת דנן מרגיזה ומקניטה אותו כל העת והיא איננה 'עזר' אלא 'כנגדו' ומוגדרת כ'אישה רעה לבעלה' ברור שבית הדין היה מורה לה להפסיק מיידית בהתנהגות שלילית זו ויתכן אף מעבר לכך בהתאם לאופי האירוע, אך עדיין לא היינו מפסידים כתובתה אם הבעל עומד על דעתו לגרשה בעקבות התנהגותה זו – כל עוד היא איננה 'רעה לשמים' ואיננה 'מורדת' בבעלה.

⁸ התוס' שם ביארו הטעם שחכמים קבעו כי כתובת אישה נגבית מזיבורית וז"ל שם: "טעמא דהפקיעו חכמים דינה כדאמר בגמרא (לקמן מ"ט). גבי בעל חוב שלא יראה אדם לחברו שדה נאה ויאמר אקפוץ ואלונו, הכי נמי חששו חכמים באישה, שמא תקניטנו כדי שיגרשנה ותגבה כתובתה" עכ"ל. מבואר א"כ שגם בגוונא שהאישה מקניטה את בעלה כדי שיגרשנה והדבר צלח בידה והוא גירשה בעקבות כך, אפילו הכי לא הפסידה כתובתה. דברי התוס' אמורים לכאורה לא רק על 'עיקר כתובה' אלא גם באשר ל'תוספת כתובה' מאחר שלענין 'דין זיבורית' תוספת כתובה ככתובה כפי שעולה מהסוגיא בדף ג"ה. עיי"ש.

⁹ ובאמת שנחלקו בזה הראב"ד והרשב"א האם הוי מצווה ממש או רשות שיכול לגרשה אף בע"כ אפילו בזיווג ראשון. עיין בבאר היטב שם בס"ק ה' ובאבן העזר סימן קט"ו סעיף ד' ובח"מ שם בס"ק י"ח מה שכתב בזה, ואכמ"ל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לאור האמור, מאחר והנתבע דנן הודה כי התובעת לא מרדה בו ובודאי שלא הגדירה כ'אישה רעה לשמים', לכן אין מקום לחוש כלל לטענתו להפסידה כתובתה.

ה. סברת 'על דעת למישקל ולמיפק לא הקנה לה'

אמנם על אף האמור שיש לחייבו בכתובתה, לכאורה יש לדון טובא האם במקרה דנן יש לחייבו אף בתוספת כתובה מה שמעבר ל'עיקר כתובה', שהרי שנינו בסוגיה בכתובות מ"ז. שחייבו של בעל בתוספת כתובת אשתו הינו מחמת 'חיבת ביאה' שיש לו, ולכן שנינו שם בדברי רבי אלעזר בן עזריה שהלכה כמותו שכל אימת שהבעל מת טרם הנישואין אין האישה גובה את תוספת כתובתה, מאחר ולא הייתה לבעל 'חיבת ביאה'¹⁰.

משכך בנידוננו, מאחר והבעל 'מרד באשתו' ולא היה לו הימנה 'חיבת ביאה' הרי שלכאורה אף אם הסקנו שהיא לא הפסידה כתובתה, מ"מ ייתכן שכל זה רק לגבי 'עיקר כתובה', משא"כ לגבי 'תוספת הכתובה' שבזה לכאורה אין מקום לחייבו בתוספת כתובתה שהרי 'ע"מ למשקל ולמיפק לא הקנה לה'.

חיוב תוספת כתובה כשהאישה תובעת גטה

אולם על אף האמור עדיין יש לדון בכך, דאפשר שסברא זו לא שייכא בנידוננו כלל לאור מה שהעלנו, שהרי שהבעל הוא זה שבפועל היה הכח המניע לגירושין בזה שמרד באשתו ועזב את הבית, ואם כן בשלמא אם הפירוד הינו ביוזמת האישה, הרי שבזה שנינו שמאחר והאישה לא העמידה את עצמה לחיוב האישות, משום כך אמרין שיש לפוטרו מתוספת כתובה שהרי "על מנת למישקל ולמיפק לא הקנה לה", אך במקרה דנן שהסקנו שהבעל הוא זה שיזם את הפירוד בפועל והוא זה שמרד באשתו והתרחק ממנה, והיא מצידה כן העמידה את עצמה אליו אלא הוא מיוזמתו סירב לכל מגע עמה, אם כן אין שום היגיון לומר שאנו נפטרהו מחיובו בכתובה ובתוספתה - כי בפועל לא הייתה לו 'חיבת ביאה' - כיון שה'גירושין יצאו ממנו' והוא זה שבחר בדרך זו, ומהיכי תיתי שייקבל פרס שבית הדין יפטור אותו ממה שהתחייב כלפיה תחת החופה? ואם כן יש לחייבו אף בתוספת הכתובה.

כשהאישה תובעת גירושין באשמת הבעל

אך באמת שמצינו בזה מחלוקת ראשונים.

הנה התוס' במסכת יבמות דף ס"ה: בד"ה 'כי הא ודאי כפינן' הביאו מחלוקת ראשונים מה הדין בכל מקום שכופין את הבעל ליתן גט לאשתו מחמת תביעתה וכגון שיש לו מום גדול

¹⁰ ובאמת שמצינו כן להדיא בלשונו הזהב של רש"י בכתובות (ק"א). שכתב לבאר בדברי שמואל שם בסוגיה בהא דנשא ממאנת או שניה או איילונית דאף על גב שאין להם כתובה מכל מקום יש להם 'תוספת כתובה', (בד"ה "אבל תוספת יש לה") טעם הדבר מדוע יש להם תוספת כתובה, וזה לשונו: "דמתנה בעלמא יהיב לה בחיבת ביאה". עכ"ל. שוב חזינו שחייבו של בעל לאשתו בתוספת כתובה הוא כמתנה בעבור 'חיבת ביאה' שהיה לו הימנה. לפי זה, ה"ה בכל מקרה שאישה מחליטה על דעת עצמה לפרק את חיי הנישואין והגירושין מחמתה נמי דינא הכי, שאדם לא נותן סתם 'מתנות חנינם' תוספת כתובה אם האישה מחליטה על דעת עצמה סתם לעזוב את הבית ולא מעמידה עצמה ליתן לו 'חיבת ביאה' עיי"ש. השאלה הצריכה להישאל היא מה הדין בגוונא שהפרידה הינה ביוזמת הבעל, האם גם כאן נאמר שמאחר ואין לו 'חיבת ביאה' הוא יפטור מתשלום תוספת הכתובה או לא – על כך נדון להלן.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכדשנינו במשנה בכתובות ע"ז או במדיר את אשתו וכדו' דקיי"ל 'יוציא ויתן כתובה', האם הכוונה שחייב לתת רק את 'עיקר הכתובה' או שמא גם את ה'תוספת כתובה'. זה לשון התוס' שם:

"כי הא ודאי כפינן. פר"ח דכל הנך דכופין מחמתה דוקא מנה ומאתים אית לה אבל תוספת לית לה דאדעתא למיפק לא אוסיף לה... ור"ת מפרש דלכל מילי הוי תנאי כתובה (ככתובה)".

מבואר אם כן שדעת רבינו חננאל היא שאע"ג שהבעל הוא בעצם הגורם לגירושין מחמת מומו וכדו' מ"מ כיון שהאישה היא זו שתבעה אותו לגירושין, אין הוא חייב ליתן לה את כל הכתובה אלא רק את המאתיים זוז, וכן סוברים גם הרי"ף הרמב"ם והרא"ש.

סיבת הדבר כדלעיל שאנו אומדין בדעתו בעת שהתחייב תחת החופה, שכל מה שהתחייב בסכום הכתובה זה רק כמתנה מחמת 'חיבת ביאה', ומאחר והוא יודע שרק הוא יחליט מתי הם יתגרשו והגירושין לא יבואו מחמתה, לכן הוא הסכים ביום חופתו להתחייב בכל סכום הכתובה כולל תוספתה. שונים הדברים באופן שהיא זו שתובעת את גטה ומביאה את קץ הנישואין, שבזה לא היה בדעתו שהיא תיקח ממנו את כל הכתובה לרבות תוספתה ותשאיר אותו בגפו - אע"ג שהוא בעצם הגורם בפועל לדרישת האישה את גטה כבנידוננו. היינו שאנו יוצאים מנקודת הנחה ואומד הדעת שברור כי זו הייתה כוונתו בעת שהתחייב לה על 'תוספת הכתובה' שאם היא תתבע את גטה ותוביל לקץ הנישואין, היא לא תקבל ממנו אלא את עיקר הכתובה בלבד.

וכבר הבאנו לעיל את פסק השו"ע אבן העזר סימן קנ"ד סעיף ו' שפסק להדיא כדעת רבינו חננאל ודעימיה ודלא כר"ת.

מעתה בנידוננו נמי כשהתובעת היא זו שתבעה את גיטה כתוצאה ממרידתו של הנתבע ועזיבתו את הבית, הרי שוב באנו בזה למחלוקת רבינו חננאל ורבינו תם, ולהלכה כרבינו חננאל אין לחייבו אלא בעיקר הכתובה בלבד.

שיטת הריצב"א בדעת ר"ח

אולם על אף האמור נראה לענ"ד שיש לחייב את הנידון אף בתוספת כתובה גם לשיטת רבינו חננאל.

הנה בהמשך התוס' שם מביאים התוס' פסק הלכה בשם הריצב"א, וז"ל:

"מצאתי בתשובה אחת שפסק ריצב"א על אישה שהייתה טוענת על בעלה כי אין לאיש גבורתו והאיש היה טוען כי היה לו גבורת אנשים אך היא בועטת וגורמת שאין יכול לבעול דלא מהימנא מדרב המנונא כיון שהייתה תובעת כתובה והיכא שהודה הבעל שאין יכול לבעול פסק דצריך ליתן גט וכתובה אפילו אינה באה מחמת טענה כיון דאין יכול כלל לקיים לה עונה ודוקא מנה ומאתים אבל תוספת לא יתן דהא בנכנסה לחופה ולא נבעלה עמד בתיקו בריש אף על פי (כתובות דף נו. ושם) דשמא לא כתב אלא ע"מ חיבת ביאה ... ומיהו אם יכול להתקשות ויש כאן לכל הפחות הכנסת עטרה אבל אין לו כח למרק על זה נראה לו דיש תוספת דיש כאן חיבת ביאה בהכנסת עטרה ... ומטעם דפסק ר"ח דאין תוספת בבאה מחמת טענה משום דאדעתא למיפק לא כתב לה זה הטעם אין שייך באין יכול ליבעול דמידע ידיע דנישאת לו מתחילה לכך". עכ"ל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מחדש הריצב"א שבגוונא שהבעל מודה שאיננו יכול לבעול והאישה תובעת גיטה וכתובתה, שהדין הוא שמגרשה ונותן לה את כל כתובתה לרבות את התוספת כתובה – ואף רבינו חננאל מודה בכך.

בטעם הדבר מדוע כאן לא שייכת סברת הר"ח הנזכרת 'דאדעתא למשקל ולמיפק לא הקנה לה' ונפטור את הבעל מתוספת הכתובה – מבאר הריצב"א כנזכר "דמידע ידיע דנישאת לו מתחילה לכך".

לכאורה יש לעיין בסברת הדברים דמה בכך שהבעל יודע שהאישה נישאת לו רק על דעת כן, הרי עדיין שייך לומר כדלעיל שמאחר והוא נתן לה במתנה רק מחמת 'חיבת ביאה', אם כן במקרה זה שלא קיבל את מבוקשו והיא זו שתובעת את גיטה מדוע שיתחייב עתה ליתן לה גם את תוספת הכתובה?

ואין לומר שסיבת הדבר מחמת שהקולר תלוי בו ולא בה, כי סברא זו אינה מעלה או מורידה לדעת רבינו חננאל והרי"ף וכמו שחזינן לעיל בכל המקרים שהגירושין היו מחמתו והאישה תובעת את גטה מחמת כך דאמרינן בזה ש'יוציא ויתן כתובה' ולא את התוספת – אף על גב שהאשמה מונחת לפתחו והגירושין יצאו ממנו – וכל זאת רק מחמת שאנו אומדים את דעתו שלא נתן לה מתנה כה יקרה אלא רק על מנת שתעמוד לפניו ולא שתתבעהו להתגרש ב'אמצע החיים' כנגד דעתו ורצונו. משכך, שוב צריך עיון מהי הסברא של הריצב"א בדעת הר"ח?

ובאמת שהרא"ש והרשב"א פליגי בזה על הריצב"א והם סבורים שלדעת הר"ח ודעימיה, בכל גווני שבפועל לא היה לבעל 'חיבת ביאה' עקב החלטתה של האישה לתבוע את גיטה, אמרינן בזה שהאישה הפסידה את תוספת הכתובה ושאיין לחלק בזה כלל בין המקרים השונים.

יעויין בזה בדברי ה'בית שמואל' בסימן קנ"ד בס"ק י"ט בעניין ה'טוענת שאין לו גבורת אנשים' שהביא את דבריהם וכתב וז"ל:

"ולענין תוספת כתובה כתב הרא"ש בתשובה שהביא הטור והרשב"א בתשו' דא"צ ליתן ת"כ כי למשקל ולמיפק לא הוסיף לה ואפי' אם תפסה מוציאים ממנה מיהו בתוספות מבואר הטעם דלא יתן תוספת משום דהוי ככנסה לחופה ולא נבעלה ועלתה בתיקו כמ"ש בסימן ס' לפ"ז מהני תפיסה אבל הטעם דלא הוסיף לה למעל ולמיפק לא שייך דידע דנישאת לו מתחלה לכך ועיין בסעיף אח"ז".

מדבריהם עולה כי בכל מקרה בו בית הדין מחייב את הבעל לגרש את אשתו עקב דרישת האישה, נחשב הדבר שכופין אותו מחמתה ואינו חייב לתת לה את 'תוספת הכתובה' – אף במקרה שעילת דרישתה לגט מחמת העדר יחסי אישות וחוסר כח גברא.

הרי להדיא שהרשב"א והרא"ש חלוקים על דברי הריצב"א בדעת רבינו חננאל, והם סבורים שהר"ח אמר את דברו בכל גוונא.

ביאורו של מרן הגרי"ש אלישיב

והנה הארכתני בזה בפסק דין בבית הדין הרבני בחיפה תיק מספר 1097040/11, והבאתי בזה את דברי רבן של כל בני הגולה מרן הגרי"ש אלישיב צוק"ל בביאורו את דברי רבינו חננאל שכאמור נפסקו להלכה – הובאו דבריו בפד"ר חלק ח' עמוד 324 – וז"ל:

"נראה שיש מקום לדון דאף כשהבעל הוא מאלה שכופין אותו להוציא פטור מלשלם לה תוספת כתובה, זה דוקא כשחלה הבעל ונעשה מוכה שחין או כשאינו מסוגל

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

להוליד, והאישה באה מחמת טענה, וכל כיוצ"ב שאין בידי הבעל להפטר מהגורם המביא לידי גירושין, בזה יכול לומר אדעתא למיפק לא יהיבנא לך. משא"כ בגורם כזה שבידי הבעל להסירו, כגון שהבעל רועה זונות שבידו לעזוב דרכו ולהתייצב על דרך טובה, והוא הדין כשהבעל מורד באשתו כבנדוד, בכה"ג י"ל דדינו כמגרש מרצונו וחייב בתוספת כתובה."

הרב אלישיב זצ"ל מבאר את יסוד הדברים, שכל סברת הר"ח היא רק היכא שהבעל אנוס ואיננו יכול לקבל מהאישה 'חיבת ביאה' ומשום כך אמרינן שבמקרה שכזה לא הייתה בכוונתו להתחייב בתוספת הכתובה וליתן מתנה גדולה שכזו בלא שהאישה התחייבה להעניק לו במשך חייו 'חיבת ביאה'. משא"כ בגוונא שהבעל איננו אנוס במצבו ויש ביכולתו לשנות את המצב אלא שהוא מבחירה שלו מחליט שלא להתאמץ ונוקט ב'שב ואל תעשה' ובדעה צלולה הוא מחליט להשלים עם המצב הנוכחי, הרי שגם לדעת רבינו חננאל אנו נחייבו אף בתוספת הכתובה.

מן הכלל אל הפרט

לאור דבריו של הגרי"ש אלישיב, ברור שגם בנידוננו יש לחייב את הנתבע גם בתוספת הכתובה, שהרי הנתבע מרד באשתו ולא זו בלבד אלא שנמנע מכל מגע עמה וסירב לכל פנייה שלה 'לשבת ולדבר' ולנסות ולפתור את הבעיה, וכפי שהעלה ד"ר ד' בחוות דעתו. משכך בודאי שהוא לא היה אנוס אלא שבחר מרצונו ומסיבותיו עמו לילך בדרך זו ולהשלים עם המצב ולא לנסות לשנותו, לכן יש לחייבו אף בתוספת הכתובה.

מעבר לכך, הרי גם לגרסתו האחרונה הבעל הודה בפנינו שבפועל הוא קיים עמה יחסי אישות אחת לשבועיים שלש, נמצאת עובדה זו מהווה ראייה ניצחת לכך שהוא לא היה בגדר אנוס כלל והאישה לא הייתה 'מאוסה עליו', אם כן אף לגרסתו עדיין יכול היה לשנס מותניים יחד עם התובעת ולנסות לשפר את המערכת הזוגית אלא שבחר שלא לעשות כן, ולכן יש לחייבו אף בתוספת הכתובה.

סברת הריצב"א - כשתביעת הגירושין מחמת דבר מהותי באישות

הנה ידועים דבריו המפורסמים של רבי עקיבא איגר בתשובותיו (החדשות, חלק ג' סימן נ"א) בביאור פשוט בדברי הריצב"א. רע"א מחדש שכאשר האישה תובעת גירושין עקב חיסרון דבר מהותי בנישואין כגון 'יחסי אישות', הרי שהבעל לעולם לא יוכל לטעון שיפטרוהו מחיובו בתוספת כתובה מחמת הטענה 'דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה', שהרי הוא מבין היטב את סיבת הגירושין מחמת חיסרון מהותי ויסוד האישות שאיננה קיימת ביניהם כלל, ומאחר והוא יכל לתקן את המצב ולא תיקן אינו יכול להיפטר מחמת טענה זו.

לפי זה מבאר רבי עקיבא איגר את חילוקו של הריצב"א בתוס' בדעת רבינו חננאל וז"ל:

"לענ"ד כוונת תוס' כיון דידוע לו דנישאת רק על דעת אישות, הוי כנתחייב לנהוג לה אישות, ובאם לאו ראוי לה להיות נפקעת ממנו, א"כ משום הכי לא מקרי מפקעת עצמה לומר לגביה אדעתא למשקל ולמיפק דכל שא"א לו לנהוג לה אישות כראוי ראוי לה להפקיע עצמה ממנו."

לדבריו, כוונת התוס' לחלק בין היכא שהאישה באה מחמת הטענה 'דבעינא חוטרא לידיה' שאז הפסידה את תוספת הכתובה לדעת ר"ח, לבין היכא שטוענת שאינו יכול לבעול, דהתם לא הפסידה תוספת הכתובה מאחר שמניעת עונה הוא דבר עיקרי ומהותי בחיי הנישואין, ובעצם הבעל הוא זה שמביא את קץ הנישואין, ולכן חייב בכל הכתובה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והנלענ"ד בביאור דבריו של גאון ישראל רבי עקיבא איגר ובתוספת נופך, דהנה מדבריו נמצאנו למדים שעומק ותורף דברי הריצב"א בדעת רבינו חננאל נעוצים בכך שסברת רבינו חננאל הינה, שאף אם הקולר והאשמה לגירושין מוטלת לפתחו וכופין עליו גט, מ"מ הדגש הינו בעובדה שבפועל האישה היא זו שתבעה את הגירושין. לכן בעניין המתנה שהעניק לה תחת החופה בדמות ה'תוספת כתובה', בזה אנו אומדים בדעתו שלא התכוון לסיטואציה זו שהאישה תביא לקץ הנישואין בדמות תביעתה לגירושין על אף שהאשמה מוטלת לפתחו.

משכך סבור הריצב"א, שכל זה רק בגוונא שאכן אולי היה לבעל מקום לצפות מהאישה שאף אם בעתיד ייווצר מצב בו מפריע לה דבר זה או אחר בהתנהגותו ואף סובלת היא מכך, מ"מ עדיין שלא תמהר לבית הדין בהגשת תביעתה לגירושין – על אף שזו זכותה. לכן סבור רבינו חננאל שאומד דעתו של הבעל בעומדו תחת חופתו ומתחייב סכום גבוה למדי בתוספת כתובת אשת נעוריו, שהוא מוכן לתת לה מתנה יקרה שכזו ומוסיף לה על 'עיקר כתובתה' אך ורק בכפוף לכך שגם היא תבוא לקראתו בהמשך חייהם המשותפים, היינו כאמור לעיל שגם כאשר תהא לה הזדמנות ואפשרות הלכתית בסיטואציה זו או אחרת לבוא לשערי בית הדין ולדרוש שיחייבוהו בגט, אף על פי כן היא תבוא לקראתו ותוותר על 'הזדמנות זו' ותמשיך להעניק לו את אותה 'חיבת ביאה'.

מעתה מחדש הריצב"א שבאופן שסיבת דרישתה של האישה לחייבו בגט הינה מחמת העדר דבר מהותי ויסודי בנישואין וכגון 'העדר כח גברא' וממילא שאין ביניהם 'יחסי אישות' כלל, בזה 'אנן סהדי' שאף אותו בעל צעיר העומד תחת חופתו ומתחייב ב'תוספת הכתובה', גם הוא לא יצפה מהאישה שתבליג אף במקרה קיצוני זה ולא תתבע את גטה, שהרי כולנו מבינים - כולל הבעל - שאם אין 'יחסי אישות' אנו שומטים את הקרקע מתחת נישואין אלה וכמאן דליתא דמי.

משכך, כיון שבמקרה זה ראוי לה שתתבע את גירושיה ולהפקיע עצמה ממנו, ואף הבעל כאמור איננו מצפה במקרה זה שהיא תבליג על זכותה לדרוש הימנו את גיטה, משום כך אנו לא נגדיר זאת ככה"ג כאילו היא הפקיעה עצמה ממנו, אלא להיפך!, הוא נחשב זה שמפקיע ומוציא אותה מרשותו בעקבות העדר יחסי אישות ביניהם בגרימתו ומחמת כך הוא לא מותר לה שום ברירה אחרת אלא לדרוש את גיטה לאלתר.

מעתה אתי שפיר מדוע במקרה זה כבר לא שייכת בזה הסברא 'למשקל ולמיפק לא הקנה לה' - אף לדעת רבינו חננאל אבי שיטה זו - שהרי כפי שהוגדר לא היא יוצאת ממנו אלא הוא מוציא אותה כאמור לנוכח העדר דבר יסודי זה בנישואין שהוא מעכב ואינו נותן לה.

חידושו של האור שמח - הרחבת הדין

ובאמת שפוסקים נוספים הלכו בדרך זו ואף הרחיבו את היריעה בעקבות דבריו היסודיים של רבינו חננאל בהתאם להתווית דרכו של הריצב"א הנזכר וביאורו של רבי עקיבא איגר.

הנה גאון עולם הגאון רבי מאיר שמחה מדווינסק זצ"ל בספרו 'אור שמח' על הרמב"ם (בהלכות אישות פרק יב הלכה יא) עמד גם הוא על אותה נקודה שמצינו בדברי רבי עקיבא איגר, אלא שבעוד הגרע"א דיבר על 'יחסי אישות' הוא דיבר על חיוב מזונות. המכנה המשותף ביניהם שמדובר על העדר דבר מהותי ויסודי בנישואין.

הרמב"ם בהל' אישות פסק בענין חיוב מזונות של בעל עני שאינו יכול לזון את אשתו, וזה לשונו שם:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"ואם היה עני ביותר ואינו יכול ליתן לה אפי' לחם שהיא צריכה לו, כופין אותו להוציא ותהיה כתובתה חוב עליו עד שתמצא ידו ויתן". עכ"ל.

מבואר בדבריו שאף שכופין את הבעל להוציא, מ"מ הוא חייב את כתובת האישה. אך הרמב"ם לא גילה דעתו לגבי חיובו של הבעל בתוספת הכתובה האם חייב בכה"ג.

וכתב ה'אור שמח' לבאר בדבריו, וזה לשונו:

"ברור דאף התוספת חייב עליו לכשיתעשר ולא שייך לומר דאדעתא לאפוקה לא הוסיף לה שתצא בעל כרחה, דהא מידע ידע דאדעתא דליוזון נשאת, ובלא מזונות אי אפשר לה, וכמו שכתב רי"ב"א כיו"ב בתשובות מיימוני סימן ו', ותוספות בסוף פרק הבא ע"י יבמות ס"ה, ב ד"ה כי הא, ופשוט".

מבאר האור שמח שאותו עני יהיה חייב לכשיתעשר גם בתוספת הכתובה ולא יוכל להיפטר בטענת אדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה מאחר וכל בר דעת מבין שחובת הבעל לזון את אשתו היא מעיקרי ויסוד הנישואין, וכל עוד שהוא לא עושה כן והאישה תבעה את גיטה, הרי שנחשב הדבר כאלו הוא זה שהוציאה שהרי הוא לא הותיר לה כל ברירה כי אין אפשרות להיות בקשר נישואין בהעדר מזונות האישה והילדים, וממילא אף על מנת כן (שהיא תתבע את גיטה עקב העדר מזונותיה) התחייב לה בתוספת הכתובה.

סברת מחלוקת הרי"ב"א והרשב"א והרא"ש

הנה הבאנו לעיל את דברי הרשב"א והרא"ש שהביאם הבית שמואל, שהם פליגי על דברי הרי"ב"א בדעת רבינו חננאל דקיי"ל כוותיה.

ובאמת שיש לעיין בסברת הרי"ב"א ומהי נקודת המחלוקת והסברא שבה חלוקים הראשונים בדעת הר"ח.

לאור מה שהעלנו לעיל אפשר לבאר שפיר את מחלוקתם של הרי"ב"א והרשב"א והרא"ש. דהנה זה ברור שרבינו חננאל הכריע שכל אימת שהבעל מחוייב לגרש את אשתו וכופין אותה מחמתה אין הוא חייב בתוספת כתובה וכפי שהתבאר בסברת הדברים.

הנידון הוא היכא שמדובר בהעדר דבר יסודי ומהותי בחיי הנישואין וכגון 'יחסי אישות', או עני ביותר שאיננו עומד במחוייבותו ל'מזונות האישה, האם כאן גם סבור רבינו חננאל שהבעל ייפטר מתוספת הכתובה אם וכאשר אשתו דרשה את גיטה מחמת עילות אלה והוא חוייב בגט או דילמא לא. הרי"ב"א סבור שכאן הר"ח יודה לר"ת שהוא כן יהיה חייב את התוספת כתובה מאחר ואין זה נחשב שהאישה הוציאה עצמה ממנו ופרקה את הנישואין, אלא הוא זה שעשה זאת בעקבות מחדליו אלה (אי יחסי אישות ו/או שאיננו זן את האישה) אם באונס אם ברצון. לכן היא זכאית לתוספת הכתובה, ולא שייכא כאן הסברא הנזכרת שע"מ כן לא הקנה לה, וכמו שביארנו לעיל כי גם הוא מבין שבהעדר דבר זה אין כאן נישואין כלל. אך הראש והרשב"א סבורים כי גם בכה"ג רבינו חננאל פליג על ר"ת וסובר שמאחר וכופין אותה מחמתה – אע"ג שמדובר בהעדר דבר יסודי בנישואין – אמרינן בזה שע"מ כן לא הקנה לה, כיון שבפועל היא זו שתבעה את גיטה ועל כן הוא לא מוכן להעניק לה מתנה בדמות 'תוספת הכתובה'.

מן הכלל אל הפרט

עתה נשוב לנידוננו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לאור הדברים האמורים הרי שאף מעבר להסברו של הגרי"ש אלישיב הנזכר, יש להוסיף ולומר שמאחר ובנידונו טענת האישה הינה על העדר 'חסי אישות' שזה דבר מהותי ויסודי בנישואין, אם כן נחשב הדבר שהקולר תלוי בו והוא זה שהוציא אותה מרשותו על אף שבפועל היא זו שתבעה את הגירושין וכפי שהעלנו לעיל ובפסק הדין לגירושין. משכך אמרינן בזה שהגירושין יצאו הימנו ועל דעת כן התחייב בכתובתה לרבות בתוספתה.

'חיבת ביאה בכח' שלא בפועל

עוד נראה להוסיף לחדש ולומר בנידונו לחיובו אף בתוספת כתובה - אע"ג שלא היה לו חיבת ביאה - זאת משום שכוונת הגמרא הייתה שסיבת רצונו של הבעל להעניק לאשתו מתנה תחת החופה בדמות חיובו בתוספת כתובה אינה אלא מחמת 'חיבת ביאה'. היינו שמאחר והאישה מתחייבת בפניו להעמיד את עצמה עבורו במהלך חיי הנישואין לחיוב האישות, הרי שרק מחמת כך הוא התחייב.

מעתה יש לומר שכיון שהאישה בנידונו העמידה את עצמה בכל עת לצדו של הנתבע, והוא הוא זה שלא קיים את חיובו כלפיה ואף לא עשה את ההשתדלות לפתור את 'בעיותיו' והמשיך להתרחק ממנה בכל עת, על אף שהיא מיוזמתה פנתה אליו וניסתה לדבר עמו וללבן את הבעיה על מנת לפותרה, והוא זה שהתחמק מכך כל העת וכפי שהעלה היועץ אליו הלכו הצדדים.

משכך, הרי שאין בזה חיסרון של העדר 'חיבת ביאה' שהרי היא מצידה קיימה את חלקה במוכנות להעמיד עצמה לחיובי אישות, שכאמור היא הסיבה להתחייבותו של הבעל לתוספת כתובה והוא זה שלא מימש זאת מסיבותיו עמו. לכן, כיון שהייתה כאן 'חיבת ביאה בכח' היינו בפוטנציאל אודות העמדת האישה את עצמה עבורו והוא זה שמנע את 'חיבת הביאה בפועל', לפיכך יש לחייבו בכל הכתובה לרבות תוספתה.

הוכחה לאמור מצאתי בדברי הרמ"א שם (סי' קנד סעיף ז') במה שכתב בהמשכם של דברים וזה לשונו:

"ויש אומרים דאף על פי שיכול לבעול אחרת, צריך ליתן לזאת הכתובה הואיל ולא יכול לבא עליה, יכולה לומר מסרתי עצמי לך, ומה אעשה לך יותר (ב"י בשם א"ח)".

הרי שמבואר בדבריו שמאחר והיא העמידה עצמה בפניו, אם כן כבר לא אכפת לך מדוע לא יכול לקיים חובתו כלפיה, ולכן אף על גב שיכול לבעול אחרת חייב בכתובתה.

ולכאורה שוב יש להקשות מדוע, הרי במציאות לא הייתה כאן 'חיבת ביאה' והוכחנו לעיל שזהו המחייב וסיבת החיוב, ומדוע יהיה חייב? ובהכרח כדברינו בכוונת וביאור הדברים, שמה ששנינו שסיבת החיוב מחמת 'חיבת ביאה' אין הכוונה לומר באופן גורף שאם אין 'חיבת ביאה' ליכא חיוב תוספת כתובה, אלא כוונת הדברים שסיבת החיוב הינה 'חיבת ביאה' אך ורק אם המפריע והמעכב לכך שלא הייתה 'חיבת ביאה' היה מצידה של האישה. כלומר, שהבעל מוכן להתחייב לאישה 'תוספת כתובתה' וליתן לה מתנה בעתיד (בעת מיתתו או בגירושיו) יותר ממה שחייב לה על פי דין, רק מחמת שהוא יקבל הימנה 'חיבת ביאה' היינו שהיא תסכים להעמיד את עצמה בפניו לחיוב האישות כביכול כתמורה למתנה שהוא מתחייב לה תחת החופה בדמות 'תוספת הכתובה'. אך היכא שהאישה מצידה עשתה את הכול ואכן העמידה את עצמה לפניו אלא שהמניעה הייתה מצידו של הבעל ולא משנה כרגע הסיבה תהא אשר תהא (אא"כ יוכיח כאמור שהחיסרון היה בה מה שלא הצליח עד כה), במצב שכזה בודאי שהיא לא מפסידה את 'תוספת הכתובה'.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

— אף על גב שבמציאות לא היה לבעל 'חיבת ביאה' כיון שאין הקולר תלוי אלא בו וכפי שמוכח מהרמ"א הכא.

חיוב תוספת כתובה ללא עיקר כתובה באיילוניות

עוד נראה להוכיח כן מלשונו הזהב של הרמב"ם בהלכות אישות (פרק כ"ד הלכה ב', ג') שכתב לגבי בעל שנשא אישה ולא ידע שהיא איילונית, או שהיא מחייבי לאוין, שהוא חייב לה את תוספת כתובתה - אף על גב שהוא פטור מעיקר הכתובה - וכתב שם וזה לשונו:

"ולמה אין להן עיקר ויש להן תוספת? העיקר שהוא תקנת חכמים כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, הואיל ולא הכיר בה - אין לה עיקר. אבל התוספת שהוא עצמו חייב בה כל זמן שתרצה ותעמוד לפניו, והיא עמדה בתנאי שלה והרי הקנתה לו הנאה, והרי היא עומדת, אבל התורה אסרתה עליו ומה היא יכולה לעשות? לפיכך יש לה תוספת, שאין מעשיה הן הגורמין לה להיאסר אחר הנישואין אלא אסורה הייתה מקודם."

דבריו הנפלאים של הרמב"ם משולבים ועולים בקנה אחד עם הסברנו לעיל, שכל המתנה שנתן לה הבעל היא בתנאי שהיא "הקנתה לו הנאה" כלשונו, והיינו כפי שהגדרנו זאת שחיוב תשלום תוספת כתובה הוי כמתנה שהבעל נותן לאשתו מתחת החופה - מתנה שהוא החליט לתתה אך ורק מחמת הנתינה שאשתו נותנת לו בהתחייבותה להעמיד עצמה עבורו ובאופן מתמשך למשך כל ימי חייהם, בלא שתיפסק הנאה זו אם לא ביוזמתו שלו בלבד, במידה ויחליט לגרשה.

משום כך גם בנידוננו ברור ופשוט שכיון שהאישה אכן העמידה את עצמה עבורו אלא שהוא מבחינתו לא עשה די, אם בכלל, והחליט מיוזמתו שלא לטפל ואפילו שלא לנסות ולשוחח על בעיה זו עם אשת נעוריו, ובמקום זאת החליט להימנע מלבצע חיוביו כלפיה, לפיכך יש לחייבו אף בתוספת הכתובה כי היא מצידה עשתה את המוטל עליה.

נמצאנו למדים, שבנידוננו יש לחייב את הבעל בכל הכתובה כולל ה'תוספת' ואינו יכול לפטור עצמו בטענת 'ע"מ למשקל ולמיפק לא הקנה לה' וכפי שביארנו ב'כמה אנפין'.

טענת 'קים לי' כהרא"ש והרשב"א

הנה הבאנו לעיל את שיטת הרא"ש והרשב"א שהביאם הבית שמואל. לכאורה כיון שלדבריהם עולה שלדעת רבינו חננאל דהכי הלכתא אין לחלק כלל בין המקרים, ובכל גוונא אמרינן שאם האישה תובעת את הגירושין אף שהאשמה מוטלת על הבעל אין היא זכאית לקבל את תוספת הכתובה, א"כ בנידוננו מדוע יש לחייבו אף בתוספת הכתובה, הרי יכול הבעל לטעון טענת 'קים לי' כדעת הרשב"א והרא"ש ודלא כהריצב"א, ויש לחייבו רק ב'עיקר הכתובה' 200 זוז?

ובתחילה חשבתי לומר ששוב יש לתלות זאת במחלוקת הפוסקים מי נחשב ה'מוחזק' בכתובה, וכפי שהבאנו לעיל את מחלוקתם של ה'בית שמואל' וה'בית מאיר' (יעויין לעיל בסעיף ב'). אולם נראה ברור שכל עוד שאין אנו דנים כאן על 'עיקר הכתובה' אלא לחיוב אף ב'תוספת הכתובה', אם כן אפשר וכאן כו"ע לא פליגי שהבעל הוא ה'מוחזק', וכל עוד לא יוכח שאכן האומדנא בעת התחייבותו תחת החופה כללה גם את המקרה דנן שהאישה תובעת את גיטה וכתובתה, מספק אנו לא נוכל לחייבו ב'מתנה' זו שהעניק לה בעד 'חיבת ביאה' שלא קיבל בפועל, ובזה לא שייך לומר שיש 'חזקת חיוב' ועליו להביא ראיה, שהרי לא ב'עיקר כתובה' עסקינן. ויש לעיין בזה עוד.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אך לאחר העיון בדבריהם נראה ברור כי גם הרשב"א והרא"ש יודו בנידוננו שיש לחייבו בכל בכתובה לרבות תוספתה ויודו לדברי הריצב"א.

הנה יעויין בזה באריכות בפד"ר חלק א' (עמוד 220) בהרכב הרבנים הגאונים הגר"א גולדשמידט, הרב בבליקי, והרב קרליץ זצ"ל מה שכתבו בזה וחילקו בדבריהם בין היכא שהבעל אנוס במצבו ואיננו יכול לשנותו, שרק אז סבורים הרשב"א והרא"ש שהוא פטור מ'תוספת הכתובה' אפילו בהעדר דבר מהותי בנישואין - ודלא כהריצב"א שמחייב בכה"ג אף ב'תוספת הכתובה' - לפי שלא נחשב שהגירושין מחמתו אלא מחמת הנסיבות שאמנם מוטלות לפתחו אך שלא באשמתו שהרי אנוס הוא. לשיטתם במקרה זה נחשב הדבר ל'כופין מחמתה', ולכן הוא פטור מלשלם את ה'תוספת כתובה' שהרי לא על דעת כן הוא התחייב תחת החופה לדעת הר"ח.

שונים הדברים בגוונא שהבעל איננו אנוס כלל והוא יכול לשנות את המצב במעט מאמץ אם רק רצה בכך, וכגון היכא שאיננו זן את האישה לא מחמת שאין לו יכולת להשתכר והא נזקק ל'תמחוי', אלא שיש לו יכולת להתפרנס רק שאיננו רוצה ומסרב להתאמץ, דבהא ליכא מאן דפליג ואף הרא"ש והרשב"א יודו לדברי הריצב"א הנזכר שיש לחייבו אף בתוספת הכתובה, כיון שאנו נחשיב זאת כבירור כמי שכופין אותו מחמתו מחמת מרידתו בה ובאשמתו ולא מחמתה.

ויעויין שם עוד בדבריהם שהביאו אף את דברי ה'מרדכי' בכתובות נ"ה. וכן את דברי הרא"ש בתשובותיו כלל ח' סימן ז', ודברי הר"י מגא"ש בתשובותיו סימן ק"נ, שמדבריהם עולה ברור שאף לשיטה החולקת על הריצב"א בדעת הר"ח, מכל מקום יודו הם שבאופן שהבעל איננו אנוס והוא יכול עקרונית לשנות את המצב, אלא שבחר שלא לעשות כן והוא זה שהוביל במעשיו ובמחדליו את האישה שתתבע את גיטה וכתובתה, בהא כו"ע לא פליגי שהגירושין מחמתו ולא חשיב ש'כופין מחמתה' ולכן בהעדר דבר יסודי ומהותי בנשואין, יש לחייבו גם בתוספת כתובה אף לשיטת רבינו חננאל דהכי הלכתא וכביאור הריצב"א.

מן הכלל אל הפרט

לאור הדברים האמורים כאמור הבעל דנן יכול היה לשנות את המצב ע"י טיפול נכון בעצמו לטפל ברגישותו הרבה והלא שגרתית וכפי שהוא הגדיר את עצמו כ'אישה' בתחום הזה, אם כן כיון שלא ניסה לשנות כלל ואף נמנע מלדבר אודות בעייתו עם אשתו או לקבל טיפול מתאים, או לפחות לילך יחד עם אשתו לטפל בגורם שלדבריו מונע ממנו מלקיים את חובותיו כלפי אשת נעוריו, והוא זה שסירב לכך, לפיכך הקולר כאמור תלוי בו ויש לחייבו אף ב'תוספת כתובה'.

מסקנות - פסק דין

בפנינו אפוא תביעת כתובה שבהסכמת הצדדים בית הדין העמידה על סך 180,000 ש"ח.

העלנו (בסעיף א') שהמודד בחיוב הכתובה הינו 'ממי יצאו הגירושין' ועל מי מוטלת האשמה לפירוק הנישואין. הגדרנו (בסעיף ב') שבמקרה דנן כו"ע לא פליגי כי חובת ההוכחה מוטלת לפתחו של הבעל, וכל עוד שלא עשה כן יש לקבל את התביעה ולחייבו בכתובתה. העלנו (סעיף ג') כי אין ספק שהבעל 'מרד' באשתו ומנע הימנה 'יחסי אישות' במשך תקופה ארוכה למדי ולא שעה להפצרותיה בעניין, ואפילו נמנע מלשוחח עמה על כך, ולכן יש לחייבו. עוד הבהרנו (בסעיף ד') שאף אם נאמץ את גרסת הנתבע שהאישה גרמה כל העת למריבות ומתחים ש'הוציאו לו את החשק' לקיים עם התובעת 'יחסי אישות', מ"מ עדיין אין בזה עילה להפסידה את כתובתה - כל עוד היא איננה בגדר של 'אישה רעה לשמים'. הארכנו רבות (סעיף ה') בביאור שיטת רבינו חננאל גבי חיוב ב'תוספת כתובה' אם וכאשר הנתבעת היא זו שתובעת את הגט לאור מחדליו של הבעל,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שיש לפוטרו מכך ולחייבו רק ב'עיקר כתובתה' מכח הסברא ש'ע"מ כן לא הקנה לה'. הסקנו שבמקרה דנן לא מיבעיא לדעת הריצב"א בדעת רבינו חננאל, אלא אפילו להרשב"א והרא"ש בדבריו, מכל מקום במקרה דנן שהוא לא היה אנוס כלל ויכל לנסות ולשנות את המצב, ומשלא עשה כן כו"ע לא פליגי שנחשב הדבר ש'כופין מחמתו' וממנו יצאו הגירושין ויש לחייבו בעיקר ובתוספת.

סוף דבר לאור האמור יש לקבל את התביעה ולחייבו בכתובה לרבות תוספתה.

פסק הדין

לאור הדברים האמורים ולאחר עיון ושיקול הדעת אנו מורים בזאת כדלהלן:

- א. בית הדין מקבל את התביעה ומחייב את הנתבע לשלם לתובעת את כתובתה ותוספתה.
- ב. בפועל על הנתבע לשלם לתובעת סך 180,000 ש"ח לסילוק תביעתה זו.
- ג. הנתבע ישלם הסכום הנ"ל תוך 30 יום. התובעת תאשר את קבלת הסכום ותמציא לבית הדין אסמכתא בכתובים על פירעון כתובתה.
- ד. מעבר לאמור אין לצדדים תביעות נוספות זה על זה, ויש לסגור את התיקים.
- ה. אפשרי לפרסם פסק דין זה בכפוף להשמטת פרטים מזהים כנדרש.

רפאל זאב גלב – דיין

גם אנו מצטרפים למסקנה.

יצחק מרוה – אב"ד

שמעון לביא - דיין

ניתן ביום ט"ז בשבט התש"פ (11/02/2020).

הרב שמעון לביא

הרב רפאל זאב גלב

הרב יצחק מרוה – אב"ד

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה